

Elina Vuola

Sivistämistä, käännyttämistä ja kansainvälistymistä

Elina Vuola arvioi neljäntoista suomalaisen eri alan tutkijan kokoaman teoksen *Kaikille kansoille – lähetystyö kulttuurien vuoropuheluna*.

Uskonnontutkimuksen kentän tarkastelu on uskonnontutkijalle kiinnostavaa. Teologian ja uskontotieteen ulkopuolella uskonto eri ulottuvuuksineen on helposti osoittautunut ilmiöksi, jota joko ei tarvitse tutkia ollenkaan tai jota tutkittaessa ennako-oletuksista ei tarvitse luopua tai josta voidaan esittää yksipuolisia voimakkaita ja tarkemmin perustelemattomia väitteitä.

Yliopisto-opettajan roolissa olen toisinaan ajatellut, että tilanne ei välttämättä tule myöskään muuttumaan paremmaksi, kun ”ET-sukupolveksi” nimeämäni joukko tulee yliopistoon. Kun opetin alue- ja kulttuurintutkimuksen johdantokurssilla uskontoon liittyviä kysymyksiä, opiskelijapalautteessa toistuva teema oli se, että olisi ollut hyvä saada enemmän tietoa myös kristinuskosta ja erityisesti luterilaisuudesta. Yliopistossa on kasvava määrä opiskelijoita, joilla ei ole uskonnollista kotikasvatusta, jotka eivät ole käyneet rippikoulua ja jotka eivät ole saaneet minkäänlaista uskonnonopetusta. Yleissivistyksen kannalta tämä asettaa erityisen tärkeän

haasteen elämäntiedon – ja ehkä historian – opetukselle kouluissa. Uskonnollinen yleissivistys ja lukutaito ovat kulttuurisen itseytymäyksen kannalta olennaisia, mutta globaalisti ajatellen myös välttämättömiä.

Se, että uskonnosta ja sen eri puolista tuetaan vivahteikkaita ja spesifejä monitieteisiä tutkimuksia, on siis mitä suotavinta. Tuore tutkimusote ja näkökulmat valaisevat uudella tavalla koko kohdettaan, tässä tapauksessa ”lähetystyön suurta kertomusta”. Ideologisten ja yleistävien väitteiden sijaan lukija saa sekä tietoa että uusia ajatuksia ja oivalluksia.

Neljäntoista eri alan tutkijan kokoama teos oiva esimerkki siitä, kuinka tutkimuksen stereotypioita voidaan purkaa ja tutkimuskohteesta saada aivan uusia merkityksiä esiin, kun perusoletuksia muutetaan, ollaan itsereflektioivia ja kun tutkijajoukko on aidosti monitieteinen. Opus osoittaa, kuinka itse ”lähetystyö” voidaan ymmärtää muunakin kuin pakanoiden pakko-käännyttämisenä tai eurooppalaisen siirtomaavallan myötäilyinä.¹

Ei liene sattumaa, että kirjoittajien joukossa on paljon historioitsijoita. Loppujoukko koostuu teologeista, kulttuurintutkijoista ja yhdestä antropologista. Historioitsijalle lähetystyön tutkiminen tarjoaa edelleen tutkimattomia arkistolähteitä. Uudet tutkimuskysymykset avaavat tuttu-

1. *Kaikille kansoille. Lähetystyö kulttuurien vuoropuheluna*. Toim. Seija Jalagin, Olli Löytty ja Markku Salakka. Historiallinen arkisto 131. SKS 2010. 368 s.

jakin lähteitä uusilla tavoilla. Tuoreet näkökulmat kertovat lähetystyöstä tarinaa, jota harvemmin on kuultu, eikä kyse ole apologeettisesta suhteesta tutkimuskohteeseen (”ei lähetystyö nyt pelkästään pahaa ollut”), vaan aidosti siitä, että uudet kysymykset antavat myös uusia vastauksia. Niinpä kirjan artikkelien kautta avautuu maisema, jossa lähetystyötä voidaan tarkastella suomalaisen(kin) kansainvälistymisen historiaa, varhaisena antropologisena ja etnologisena tutkimuksena sekä kulttuurien vuorovaikutuksena, jossa kummankin osapuolen aiemmat käsitteet muuttuvat.

Johdannossa kirjan toimittajat kirjoittavat: ”Kristilliset lähetystyöntekijät ovat ryhmä, jota uskonto liikuttaa paikasta toiseen ja joka myös kuljettaa uskonnollisia kulttuureja mukanaan. Kulttuurienvälisen vuoropuhelun kannalta lähetit ovat kiinnostavia siksi, että he toimivat ruohonjuuritasolla ja heillä saattaa olla erinomainen paikalliskulttuurien ja kielten tuntemus.” Tässä mielessä kirjassa ja sen tutkimusotteessa on kyse mikrohistoriasta – lähetystyöstä väyksiin asti esitettyjen makrotason väitteiden sijaan. Tutkimusote ei kiistä lähetystyön monella tavalla ongelmallista suhdetta länsimaisen kulttuurin ja kolonialismin juurruttamiseen, vaan kiinnittää vaihteeksi huomiota toisiin asioihin ja kysymyksiin. Lähetystyötä tutkimalla ”pääsee tarkastelemaan juuri tällä hetkellä ajankohtaista ongelmaa eli uskontojen ja uskonnollisten kulttuuripiirien ja niiden edustajien dialogia ja vastakkainasettelua”, kuten kirjan toimittajat toteavat.

Monta tutkijaa eri tieteenaloilta yhdistävä artikkelikokoelma on yksi humanistis-yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen vakiotyyppi. *Kaikille kansoille* -kirja on esimerkki lajityypin vahvuuksista ja heikkouksista. Yhtäältä eri aloja edustavien tutkijoiden tekstit tuovat yhteiseen tutkimuskohteeseen aitoa monitieteisyyttä, toisaalta johdannossa ennakoitu yhteys artikkelien välillä jää melko ohueksi. En tiedä, miten kirjan tekstit on koottu, mutta vastaavanlaisia artikkelikokoelmia itsekkin tehneenä uskallan suositella sitä,

että kirjoittajat lukisivat toistensa tekstit ja antaisivat niistä palautetta. Se ei poista lajityypin lähtökohtaista ongelmaa, kavalkadimaisuutta, mutta luo punaista lankaa ja keskustelua artikkelien välille.

Monialainen lähetystyön tutkimus

Kirjan tekijöiden mukaan heitä yhdistää kysymys: Millaista lähetystutkimusta Suomessa tehdään? Näyttäisi siltä, että historian tutkimus ja teologian eri oppiaineet ovat tutkimuksen keskiössä. Se saattaa kertoa siitä, että historian ja teologian aloilla alussa mainitsemani uskontoon liittyvä yleissivistys ja lukutaito ovat edelleen olennainen osa alan itseymmärrystä. Kiinnostavia kysymyksiä ovat, eikö suomalaisessa uskontotieteessä tutkita lähetystyötä millään tavalla ja kertooko vain yhden antropologin mukanaolo suomalaisen antropologian suhteesta lähetystyön tutkimukseen. Ainakin ”oman” kulttuurin tutkiminen – mitä suomalaisen lähetystyön tutkiminen on sen lisäksi, että siinä tutkitaan ”toista” – ei ole ollut suosittua antropologiassa kuten ei uskontoantropologiaakaan. Olisikin mitä suotavinta, että laadukkaasti historian tutkimuksen lisäksi lähetystyön tutkimus vahvistuisi muillakin aloilla.

Yksi kiinnostava – ja kirjasta kokonaan puuttuva – alue, jossa lähetystyötä olisi syytä tutkia, on kehitysmaatutkimus. Kansainvälisesti tällaista tutkimusta on viime vuosina alettu tehdä, mutta Suomessa se on vielä melko vähäistä. Lähetystyö, lähetysjärjestöt ja uskontopohjainen kehitysyhteistyö asettavat kuitenkin kiinnostavia ja vaikeitakin kysymyksiä kehitysmaatutkimukselle, joka Suomessa on ollut hyvin yhteiskuntatieteellisesti painottunutta. Kuten Ruut Lemmetyinen artikkelissaan toteaa, suomalaisten Afrikkaa koskeva tieto oli pitkään juuri lähetystyöntekijöiden tuottamaa.

Oiva esimerkki lähetystyön keskeisiä kysymyksiä ja ongelmia vivahteikkaasti tulkitsevasta tekstistä on Kari Miettisen artikkeli, joka pohtii sivistämisen ja käännyttämisen suhdetta suomalaisten lähetystyössä Ambomaalla 1900-lu-

vun alussa. Koulutoiminnalla oli alusta alkaen merkittävä rooli lähetystyössä. On edelleen tavallista kuulla äänenpainoja, joissa korostetaan lähetystyön suurta merkitystä jonkin alueen koulutustason kohottamisessa ja – ainakin Am-bomaalla – kirjakielen luomisessa. Tähän liittyy usein siitä muistuttaminen, että myös tyttöjä ja naisia alettiin kouluttaa. Tämä kaikki on totta, mutta Miettisen teksti osoittaa kuinka monenlaisia mielipiteitä läheteillä näistä asioista oli. Toisin sanoen itse lähetystyön ideasta on aina käyty – ja käydään edelleen – neuvottelua.

Suomalaisen lähetystyön *grand old man* Martti Rautanen oli konservatiivisemman linjan edustaja, jonka mukaan sivistyksen levittäminen ei ollut lähetyksen tehtävä. Osa hänen alaisistaan oli tiukasti eri mieltä. Miettisen artikkeli osoittaa myös, että ei-uskonnollisen aineksen lisääminen opetuksessa ei aina ollut seuraustan näkemisestä itseisarvona, vaan pikemmin ulkoisista tai käytännöllisistä syistä: pätevän työvoiman tarve tai kilpailu toisten lähetysjärjestöjen kanssa. Mitä naisten asemaan tulee, Miettisen mukaan suomalaislähetit suhtautuivat erityisen kielteisesti vieraan kieleen (afrikaansin tai englannin) opettamiseen juuri naisille, koska kielitaidon pelättiin johtavan sekularismin ja vääränlaisiin vaikutteisiin.

Lähetystyön ja ehkä jopa suomalaisen itsemääräyksen kannalta on tärkeää havaita, että on yhtä ongelmallista väittää lähetystyön olleen vain ja kokonaisuudessaan haitallista kuin antaa ymmärtää, että juuri (suomalainen) lähetystyö olisi pyyteettömästi kristillisen ihmiskuvan perusteella parantanut vaikkapa naisten asemaa.

Miettisen artikkelin esiin nostamat asiat liittyvät kiinnostavalla tavalla aivan akuutteihin lähetystyötä koskeviin keskusteluihin: syksyllä 2011 Helsingin seurakunnat epäivät taloudellisen tukensa lähetysjärjestöltä, jotka eivät hyväksy naispappeja tai homoseksuaalisia suhteita. Niiden, toisin kuin evankeliumin ytimen, kat-

sotaan edustavan länsimaista hapatusta, joka on toisissa kulttuureissa vierasta.

Markku Salakka puolestaan tarkastelee 1970–1980-lukujen suomalaisten uskonnon oppikirjojen välittämää kuvaa vieraiden kulttuurien lapsista. Hänenkin artikkelinsa tarjoaa mielenkiintoisen kaikupohjan nykyisille keskusteluille monikulttuurisuudesta ja ”toisista”. Kehitysmaiden lapset esitetään erilaisten kriisien – sairauksien, köyhyyden, koulutuksen puutteen ja ihmiselle ongelmallisten luonnonolojen – kautta. Aiemman lähetystyön ”pelastumisdiskurssi” korvautuu maallisemmalla ”kehitysapudiskursilla”. Lähetystyöntekijät auttavat: he ovat lääkäreitä, sairaanhoitajia ja opettajia, mutta kulttuurinen vastakkainasettelu säilyi.

Kirjan jälkimmäinen osa on metodipainotteinen: Miten lukea lähetystyöntekijöiden tuottamia aineistoja? Mitä ne kertovat paikallisesta kulttuurista? Mitä ne kertovat läheteistä ja lähetystyöstä itsestään? Mitä suomalaisille tapahtui aivan toisenlaisessa kulttuurissa, raskaissa olosuhteissa? Millaista itsereflektiota tutkijalta vaaditaan hyvin spesifin, jopa ”omakielisen” (lähetyksen ja uskonnon kielellä tuotetun), aineiston äärellä? Kirjan viimeisessä artikkelissa Mika Vähäkangas piirtää suomalaisen missiologian kentän osoittaen, että edes teologian alalla ei ole mitään yhtä tietynlaista lähetystyöön liittyvää tutkimusta.

Tietystä hajanaisuudestaan huolimatta *Kaikille kansoille* on tuore, kiinnostava ja lisätutkimuksen pariin houkutteleva. Se osoittaa millaista monitieteinen uskonnotutkimus voi olla. Teologin kysymykset samalle tutkimuskohteelle ovat toisenlaisia kuin antropologin tai historioitsijan, mutta yhteistyö tuottaa kohteesta uudenlaista ymmärrystä. Ehkä seuraava askel suomalaisessa lähetystutkimuksessa on katseen siirtäminen myös nykypäivään ja sen keskusteluihin, joilla – kuten *Kaikille kansoille* osoittaa – on usein pohjansa menneisyydessä.